

Владимир Поломац
Татјана Катић
Срђан Катић

АНТРОПОНИМИЈА ГОРЊЕГ И СРЕДЊЕГ ПОНИШАВЉА У XVI ВЕКУ (ПРЕМА ДЕФТЕРУ СОФИЈСКОГ САНЦАКА ИЗ 1571. ГОДИНЕ)*

Поред упућивања на најважније методолошке проблеме у вези са ономастичким истраживањима османско-турских пописних дефтера, у раду се на материјалу дефтера Софијског санцака (1571. год.) истражују најважније одлике личних имена Горњег и Средњег Понишавља у XVI веку. Посебно мушког именослова овог подручја у односу на суседне области огледа се у већој заступљености хришћанских имена (око 55%) у односу на словенска (око 45%), у присуству имена типа *Џуца, Џоца, Џура, Џора, Џурица*, затим мањој продуктивности основа *рад-* и *вук-/влк-* (посебно ове друге), као и продуктивнијој употреби суфикса *-ке* и *-чо*. Поред личних имена са фонетизмом /џ/, у дефтеру се налазе и друге потврде за карактеристичне језичке одлике ове области (присуство вокалног /л/ и /л/ на крају слога).

Кључне речи: ономастика, мушка лична имена, женска лична имена, Торлак, Пиротски кадилук, XVI век, османски дефтери.

In addition to indicating the most important methodological problems related to onomastic research of the Ottoman-Turkish *defters* (cadastral surveys), this paper researches the characteristics of proper nouns (personal names) in Gornje and Srednje Ponišavlje in the 16th century, based on the material of the *defter* of the Sofia Sanjak (1571). The special quality of the male names in this territory as compared to the neighboring area is reflected in a higher presence of Christian names (around 55%) as related to Slavic ones (around 45%), in the presence of names like *Džudža, Džodža, Džura, Džora, Džurdža*, and in the reduced productiveness of the roots *rad-* and *vuk-/vlk-* (especially the latter), and the more productive use of the suffixes *-ke* and *-čo*. Along with personal names with the phonetism /џ/, the *defter* also contains other confirmations of the characteristic features of this area (the presence of the vowel form /л/ and /л/ at the end of a syllable).

Keywords: onomastics, male personal names, female personal names, Torlak, the *kaza* of Piroto, 16th century, Ottoman *defters*.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

1.1. Од изворишта испод врха Ком на Старој планини до ушћа у Јужну Мораву, Нишава тече кроз композитну долину у којој се наизменично смењују клисуре и котлине. У горњем и средњем току налазе се Годечка, Димитровградска, Пиротска, Ђурђевопољска и Белопаланачка котлина. Њихово шире подручје у прошлости било је познато под једним обласним називом – Торлак¹.

---

* Рад је урађен у оквиру научних пројеката *Историја српског језика* (бр. 178001) и *Од универзалних царства ка националним државама: друшћивене и њолийичке ѡромене у Србији и на Балкану* (бр. 177030), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Торлак је назив за област, али такође и становника, крајњег северозападног дела Старе планине. На бугарској страни, Торлак обухвата подручје од Белоградчика до Берковице

О засебним предеоним целинама или појединим насељима на овом простору урађене су бројне антропогеографске и етнографске студије². Данас располажемо и великим бројем студија у којима су говори Горњег и Средњег Понишавља били предметом истраживања са аспекта дескриптивне дијалектологије или ареалне лингвистике³. Ономастичке студије посвећене овом простору углавном су биле усмерене на проучавање савремене топонимије⁴, док малобројне антропономастичке студије доносе узорке система личних имена из XIX и XX века⁵. Средњовековна антропонимија и топонимија Горњег и Средњег Понишавља остала нам је недовољно позната будући да средњовековни ћирилски споменици не доносе много података о овом простору, највише због његовог рубног положаја, на периферији или изван граница српске средњовековне државе. С друге стране, обиман ономастички материјал садржан у опширним османско-турским катастарским пописима овога краја до данас није ни објављен, а камоли истражен⁶. Стога се у предмету нашега рада налази истраживање система личних имена Горњег и Средњег Понишавља у XVI веку, на материјалу пописног дефтера Софијског санџака из 1571. године⁷. Приликом избора управо овог пописног дефтера руководили

(Krstić 2015), док се на српској страни спушта до леве обале Нишаве, не обухвата Лужницу, али се пружа до Знепоља, укључујући слив Јерме. Источна граница Торлака иде линијом Берковица–Губеш–Драгоман, а западна линијом Сињац–Кална (Књажевачка); област Беле Паланке не припада Торлаку (Живковић 1994: 24).

² Без претензија на библиографску исцрпност, овде упућујемо само на значајније антропогеографске и етнографске радове: Костић 1954; 1970; Видановић–Сазда 1955; 1960; Ћирић – Живковић 1974; Петровић 1997; Цветковић 2001.

³ Преглед истражености дају Ћирић 1999: 32–38; 2006: 13–27.

⁴ Најзначајније студије представљају: Стојков 1960; Чолева–Димитрова 2002; Златковић 2006; Ћирић 1997; 2006.

⁵ В. Живковић (1994: 52–117) је на основу матичних књига црквене општине Крупац (1878–1913) и делом нешто старије грађе (натписи са старих надгробних споменика и фрагменти турског пописа војничких баштина из 1606. године (посредно преко Ћирић 1979)), саставио речник личних имена (укупно 812 имена, 576 мушких и 236 женских) рођених до октобра 1878. године. Љ. Ћирић (1997: 272–322, 326–334) доноси грађу сакупљену осамдесетих година прошлога века из десет насеља белопаланачке општине: Бела Паланка, Вргудинац, Долац, Моклиште, Мокра, Пајез, Сињац, Тамњаница, Црвена Река и Шљивовик.

⁶ Катастарски османски пописи (*tapu tahrir defterleri*) састављени су на нивоу санџака, великих војно-управних јединица Османског царства. Горње и Средње Понишавље је за све време османске управе припадало Софијском санџаку, односно Пиротском кадилуку (*kaza-i Şehirköy*), као судско-административној јединици. У XVI веку Пиротски кадилук обухватао је преко 400 села на територији данашње Србије и Бугарске. Пружао се од Ниша и Књажевца на западу до Алдомироваца на истоку. Покривао је поречје Нишаве и њених притока Јерме и Коритнице, као и Знепоље и околину Брезника (Катић – Амедоски 2010). За ову област сачувано је девет опширних катастарских пописа (пописних дефтера): три су недатирана, три припадају времену султана Сулејмана I (1520–1566) и Селима II (1566–1574), док су три прецизно датирана годинама: 1525, 1544. и 1571. Осам пописа чува се у Архиву Председништва Владе у Истанбулу, а један у Архиву Главне дирекције тапија и катастра у Анкари (370 NUMARALI 2001: 25–26; Işık и др. 2012: 84). Ниједан од поменутих, изузетно вредних пописних дефтера Софијског санџака, до данас није објављен. Од објављене османске грађе, антропониме са подручја некадашњег Торлака садрже само дефтер војничких баштина из 1606. године (Михайлова – Велков 1974: 230–244), који бележи 295 лица и дефтер Пиротског кадилука из 1581. године у коме је заведено 380 лица (Катић – Амедоски 2012).

⁷ Дефтер се чува у горенаведеном истанбулском архиву (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, даље ВОА) у серији Tapu Tahrir defterleri (даље TD) под бројем 492.

смо се следећим разлозима: а) рукопис је датиран, па га је могуће поредити са другим пописним дефтерима суседних области сачињеним у исто време – Смедеревским, Крушевачким и Ћустендилским (уп. ВОА, TD 517; ВОА, TD 567; Соколоски – Стојановски 1980–1985), б) за разлику од других датираних дефтера Софијског санцака (из 1525. и 1544. године) дефтер из 1571. године има мање физичких оштећења, а писан је и лепшим рукописом и писаљком која не разлива мастило, што омогућава прецизнију транскрипцију османског записа, а евентуалне грешке смањује на минимум.

1.2. Истраживачки корпус сачињен је од имена становника 95 насеља са подручја Горњег и Средњег Понишавља (83 насеља на територији данашње Србије и 12 насеља на територији данашње Бугарске⁸), укључујући и хришћане Пирота, као и неколико насеља северозападно од Беле Паланке. Муслиманска антропониимија није разматрана јер сва три датирана пописна дефтера Софијског санцака, изузев у Пироту и неколицини околних села, не региструју постојање муслиманског становништва. Укупно је уписано око 6800 имена, од тога 126 женских (имена удовица). Мушкарци су најчешће заведени под личним именом и патронимом, а жене (удовице) само под личним именом.

Основни циљ истраживања представља утврђивање најважнијих структурних и семантичких одлика забележених личних имена. Резултати истраживања поређени су са системима личних имена других пописних дефтера (према Пешикан 1982; 1986; Грковић 2001; према нашој објављеној грађи (Катић 2010), али и према нашој необјављеној грађи из Смедеревског санцака и Нишког кадилука), као и са системима личних имена средњовековних повеља (најчешће према Грковић 1983; 1986) и поменика (према Новаковић 1875; Стојановић 2013а; 2013б; Поломац 2010; 2015; 2017; 2018; Цибранска-Костова 2015а). С обзиром на могућност поређења са грађом коју доносе Живковић 1994: 52–117 и Ћирић 1997: 272–322, 326–334, посебан циљ рада представља утврђивање путева историјског развоја антропониимије XVI–XIX века на овоме подручју. Поређење антропониимијских система у српским и бугарским насељима са обе стране данашње државне границе предузето је са циљем утврђивања структурних сличности и разлика.

2. ОСМАНСКИ ПОПИСНИ ДЕФТЕРИ КАО ОНОМАСТИЧКИ ИЗВОРИ

2.1. Основни методолошки проблем истраживања представља чињеница да се старосрпска имена забележена у пописним дефтерима не могу увек прецизно и поуздано прочитати, што је условљено специфичном структуром арапског писма и његовом употребом за старосрпски језик. На основу радова М. Пешикана, који се питањем употребљивости пописних дефтера за ономастичка истраживања бавио у неколико наврата (најдетаљније у Пешикан 1981: 91–108; као и у Пешикан 1982: 63–67; 1986: 6–7), као и на основу нашег искуства у приређивању и истраживању пописних дефтера (уп. само Катић

⁸ Истраживањем су обухваћена и села са територије данашње Бугарске будући да су у XVI веку припадала административној области Пиротског кадилука, као и с обзиром на добро познате структурне сличности међу дијалектима са обе стране границе (уп. Ивић 1985²: 119–120).

– Амедоски 2010; Катиф 2010; Јовановић и др. 2017), овде упућујемо само на најважније проблеме транскрипције личних имена: а) арапско писмо нема одговарајуће знакове за старосрпске фонеме /ћ/, /ђ/, /љ/ и /њ/, већ уместо њих користи меко *к* (*кеф*, *ك*) за /ћ/ и /ђ/ и *л* (*лам*, *ل*) и *н* (*нун*, *ن*) за /љ/ и /њ/⁹; б) за означавање крајњег вокала /а/ и /е/ користи се исти знак – *хе* (*ه*); в) фонеме /б/, /н/, /п/, /т/, /с/ и /ј/ (односно дуго /и/) обележавају се истим или врло сличним знаком само са различитим бројем и распоредом дијакритичких тачака (*ب ي ث ت پ ن*); г) једним знаком са различитим бројем дијакритичких тачака означавају се и /р/, /з/ и /ж/ (*ر ز ژ*), затим /х/, /ц/, /ч/ и /џ/ (*ح ح ج ح*), као и /с/ и /ш/ (*ش س*); д) једним знаком (*вав* *و*), обележава се /в/, као и дуги вокали /у/ и /о/, а сви кратки вокали обележавају се само дијакритичким знацима (*َ ُ ِ*). Како писари пописних дефтера приликом бележења личних имена обично не користе дијакритичке тачке нити знаке за обележавање кратких вокала¹⁰, приликом транскрипције личних имена долази до бројних проблема, од којих се неки могу решити ослањањем на дијалекатске одлике подручја на кога се попис односи или на потврде посведочене у другим изворима из предтурског и турског периода, ћирилским и латинским. Ослањањем на дијалекатске податке, фонолошки и морфолошки хабитус личних имена из пописних дефтера уместо потврде за историјски развој тако неретко може представљати само пројекцију савременог дијалекатског стања на прошлост.

2.2. Наведени методолошки проблеми одразили су се и у нашем истраживању тако што су нам ограничили извођење закључака у неколико битних сегмената анализе личних имена.

Будући да се за означавање крајњих вокала /а/ и /е/ користи знак *хе* (*ه*), дефтер не представља довољно поуздан извор за питање творбене структуре мушких хипокористика. У ослонцу на материјал В. Живковића (1994: 57) који показује да се на простору Торлака у XIX веку углавном употребљавају мушки хипокористици изведени суфиксом *-а*, док су на простору Знепоља уобичајене варијанте са суфиксом *-е*, а на истоку са *-о*, овакве смо примере углавном транскрибовали са суфиксом *-а*: *Мала*, *Тоџа*, *Цона*, итд. Изузетак представљају лична имена *Дане* и *Пене*, која у овом облику бележи В. Живковић (1994: 71, 95–96) у XIX веку, као и име *Раде* које се јавља само у селима на западном рубу (села Голеш у Бугарској и Радејна у близини Димитровграда) или изван Торлака (села Клисурица (Клисура) и Тихоловац (Теловац) код Беле Паланке). Османски писар је једино код мушког хипокористика *Миле/Мила* направио разлику при писању завршног вокала – поред знака *хе* (*ه*), користи и знак *елиф* (*ل*), који се на крају речи увек изговара као *а*.

Затамњено остаје и питање евентуалног присуства суфикса *-оја* у личним именима типа *Боџоја*, *Видоја*, забележеним на простору Горњег и Средњег Понишавља у XIX и XX веку (уп. Живковић 1994: 63; Ћирић 1997: 331). Пошто су оваква имена у нашем дефтеру углавном бележена у селима западно

⁹ Понекад писари користе *лам* и *нун* у комбинацији са *јејџом* (*ي*) – *лј* (*ل*) односно *нј* (*ن*), да би означили /љ/ и /њ/, међутим, у овом дефтеру то није случај.

¹⁰ У нашем попису су, изузетно, нека имена написана са дијакритичким тачкама, вероватно зато што су писару звучала неуобичајено (*Малеша*, *Нина*) или да би се разликовала од знатно фреквентнијих имена (*Неџа*, *Неџо*, *Нена* према фреквентном *Пеџа*, *Пеџо*, *Пеја*).

од Пирота, у околини Беле Паланке¹¹, претпоставили смо да је вероватније читање са суфиксом *-оје*: *Браноје*, *Брајџоје*, итд.

Лична имена у којима се пре завршног *хе* налази меко *кеф* (كف) транскрибована су са суфиксом *-ке*: *Милке*, *Рајке*, *Којке*, *Сџајке*, итд., док су она са тврдим *каф* и *хе* (كه) транскрибована са суфиксом *-ка*: *Милка*, *Јојка*, *Пројка*, итд. Суфикс *-ко* се у нашем дефтеру уобичајено бележи комбинацијом *каф+вав* (قو). Његово бележење помоћу комбинације *кеф+вав* (كو) могло би упућивати на палатални изговор стерп. /к/, што би значило да су писари на терену могли чути и *Недељко* (ندلقو) и *Недељћо* (ندلقو)¹². Како не можемо бити сигурни да су се пописивачи на терену увек доследно придржавали принципа „бележи како чујеш”¹³, у раду смо се определили за доследно транскрибовање суфиксом *-ко*.

Будући да арапска графика не познаје посебне графеме за словенске фонеме /љ/ и /л/, већ их обе обележава графемом *лам* (ل), питање фонетске диференцијације личних имена типа *Васиљ*/*Васил* остало је изван разматрања. Пошто су узорком обухваћена углавном села на територији данашње Србије у оваквим случајевима увек је транскрибовано *Васиљ* (а не *Васил*), *Недељко* (а не *Неделко*), итд.

Изван разматрања остаје и питање изговора личних имена *Пејџар*/*Пејџр* и *Димџар*/*Дмиџар* на истраживаном простору будући да се ова имена у нашем дефтеру, као и у другим османским дефтерима, редовно бележе у форми типизираних записа *Пејџре* и *Димџре*.

Једнозначно читање одређеног броја записа није било могуће чак ни поређењем са стањем других средњовековних антропонимијских основа, као ни са расположивим узорцима личних имена из XIX и XX века. Унутар ове групе записа издвајају се најпре они чије различито читање не утиче битно на нашу анализу будући да су у питању лична имена унутар основа истога порекла: тако се не могу поуздано разликовати имена са словенским основама *брај-*/*брај-*: *Браја*/*Брана*, *Брајо*/*Брано*, *Браној*/*Брајџој*, *Браноје*/*Брајџоје*, *бој-*/*ној-*: *Боја*/*Ноја*, *деј-*/*ден-*: *Дејко*/*Денко*, *сџај-*/*сџан-*: *Сџаја*/*Сџана*, *Сџајке*/*Сџанке*, *Сџајче*/*Сџанче*, *Сџајо*/*Сџано*, *Сџајча*/*Сџанча*, *Сџајчо*/*Сџанчо*, као ни имена са словенским суфиксима *-ојел-*/*-ојла-*: *Драџоје*/*Драџојла*; исти се проблем огледа и у малобројним основама личних имена хришћанског порекла: *јан-*/*јај-*: *Јанке*/*Пајке*, *јан-*/*јан-*: *Јанча*/*Панча*, *Јанчо*/*Панчо*, *мај-*/*ман-*: *Мајџо*/*Мано*, *јај-*/*јан-*/*јан-*/*јањ-*: *Паја*/*Пана*/*Јана*/*Јања* или *Пајо*/*Пано*/*Јано*, *џуц-*/*џоц-*: *Џуца*/*Џоца*. Могућност различитог читања једног броја записа онемогућава нам утврђивање прецизног односа словенских, хришћанских и осталих имена: тако се не могу поуздано разликовати имена са основом *бој-*/*јој-*: *Бојке*/*Јојке*, *бош-*/*џош-*: *Бошкo*/*Тошкo*, *брај-*/*бран-*/*џрај-*: *Брајко*

¹¹ Наведена имена забележена су у 31 селу, од којих се њих 19 налази западно од Пирота.

¹² Уп. *Недељћо* у Ћирић 1997: 277.

¹³ Начини записивања имена углавном нису били стандардизовани, нпр. лично име *Иџнај* бележено је у облицима *Икнад*, *Икнај*, *Иџнад*, а *Драџан* као *Драџан* и *Дираџан*. С друге стране, не можемо рећи да се пописивачи нису трудили да што верније запишу облик имена, па су тако међу бројним носитељима имена *Џура*, *Џора*, *Џурка*, *Џуро*, и сл. уочили ретке појединце који су се представили као *Ђура* и *Ђурђо* и различито их записали: уп. *Џура* (چوره) и *Ђура* (كوره).

Бранко/Трајко, даб-/дај-/дан-: Даба/Даја/Дане, Дабо/Дајо/Дано, неш-/їеш-: Неша/Пеша, Нешо/Пешо, њеј-/нен-/неј-/їен-: Пеја/Нена/Неја/Пене, Пејо/Нено/Нејо/Пено, Пејча/Ненча/Нејча/Пенча, Пејчо/Ненчо/Нејчо/Пенчо, њеј-/їеј-/ник-/неј-/нен-: Пејко/Пејко/Нико/Нејко/Ненко или цон-/цун-: Цона/Цуна. С обзиром на то да се у српским поменицима XVI века лична имена Пејо, Пеја и Пејко (хибридне творенице од основе имена хришћанског порекла и словенског суфикса) бележе у великом броју примера (Поломац 2015: 343; 2017: 114), може се претпоставити да се у највећем броју случајева налазе и у нашем дефтеру иза веома фреквентних записа Пејо/Нено/Нејо/Пено (x338), затим Пеја/Нена/Неја/Пене (x204), као и Пејко/Пејко/Нико/Нејко/Ненко (x152)¹⁴.

3. КАРАКТЕРИСТИКЕ АНТРОПНИМИЈЕ

3.1. Специфичности арапске графиције које су условиле различите могућности читања записа личних имена (уп. претходну тачку) отежавају нам прецизно дефинисање истраживачког корпуса (укупног броја различитих личних имена), као и прецизне статистичке односе унутар њега. Искључујући из ексцерпције облике присвојних придева од личних имена, идентификовали смо укупно око 510 посебних мушких имена са око 6350 потврда и 73 женска имена са 125 потврда. Број посебних мушких имена свакако је био и нешто већи будући да смо записе који су се могли читати на више начина за потребе статистичке анализе посматрали као једно име.

3.2. Унутар овако дефинисаног корпуса мушких имена, словенска имена истичу се већом разноврсношћу у односу на хришћанска (око 60% словенских према 30% хришћанских мушких имена рачунајући појединачна имена), док се хришћанска имена истичу већом заступљеношћу (око 55% хришћанских према 45% словенских мушких имена рачунајући укупан број потврда). Овакви односи мушких имена словенског и хришћанског порекла начелно одговарају стању забележеном на знатно мањем узорку у досад испитаним српским поменицима XVI века¹⁵. Поређење са досад анализираним дефтерима XV и XVI века из српских јужних крајева упућује на нешто другачије резултате. Процентуални однос словенских и хришћанских мушких имена варирао је зависно од области, али у XV веку удео хришћанских имена у укупном корпусу није прелазео трећину. Тако се у насељима пописаним 1455. године у оквиру области Бранковића (односно у области Вучитрнског санџака) бележи око 23% хришћанских имена (према Грковић 2001: 619), док се у области Метохије према попису из 1485. године овај број пење до 30% у области Дечана (Скадарски санџак), односно 31% у области Алтина (уп. Јовановић и др. 2012: 282–283). С друге стране, удео хришћанских имена у области Плава и Полимља знатно је нижи и износи око 19% укупног броја

¹⁴ Иако се лично име *Никола* у различитим средњовековним изворима налази увек међу најфреквентнијим мушким именима, од њега изведени хипокористици нису ни тако разноврсни ни тако фреквентни као што је случај са хипокористцима од хришћанског имена *Пејшар*.

¹⁵ Удео хришћанских имена у Поменику непознатог манастира Липљанске епископије, Дечанском поменику и Водичничком поменику износи око 57% укупног броја потврда (уп. Поломац 2010: 228–229; 2015: 344; 2017: 113).

потврда (уп. Јовановић и др. 2012: 282–283). Временом хришћанска имена стичу већу популарност, па се тако, за нешто мање од века, у Полимљу, односно у области Бихора, проценат њихових носилаца попео на 22% (уп. Катић 2010: 429–549). У околини Новог Пазара, односно у нахији Трговиште у Призренском санцаку, регистровано је 1571. године 27% пореских обвезника који су носили имена преузета из хришћанског календара, док их је у нахији Призрен било око 57% (уп. Катић 2010: 34–156, 275–419).

Висок проценат хришћанских имена у истраживаним српским поменицима XVI века доводили смо у вези са социјалним статусом њихових носилаца (властeosки сталез и становници градских и привредних центара) (уп. Поломац 2010: 229; 2015: 344; 2017: 114). Висока фреквенција хришћанских имена у нашем дефтеру вероватно је условљена повољним географским положајем Понишавља и развијеном мрежом саобраћајних веза, при чему посебно треба истаћи значај језичких контаката дуж најважније европске саобраћајнице Византијског, касније Османског царства (Цариградски друм – *via militaris*).

Већу заступљеност имена хришћанског порекла добро илуструје и списак десет најфреквентнијих имена у дефтеру, у коме се изузев словенског имена *Сѿојан* (x382) (најфреквентније у целом корпусу), срећу само имена хришћанског порекла: *Никола* (x241), *Јован* (x220), *Пејѿре* (184), *Јова* (157), *Димѿиѿре* (154), *Тодор* (151), *Илија* (144), као и већ поменути записи *Пејо/Нено/Нејо/Пено* (x338), *Пеја/Нена/Неја/Пене* (x204) и *Пејко/Пејѿко/Нико/Нејко/Ненко* (x152), за које смо претпоставили да у највећем броју примера одражавају имена *Пејо*, *Пеја* и *Пејко*.

3.3. Међу хришћанским именима издвајају се најпре библијска или календарска имена позната и из других средњовековних извора: *Аврам* (x7), *Давид* (x9), *Данил* (x1), *Јаков* (x13), *Лазар* (x16), *Маѿеј* (x16), *Маѿеја* (x1), *Тома* (x3); *Андреја* (x9), *Васиљ* (x4), *Дамјан* (x27), *Димѿиѿре* (x154), *Димѿиѿриј* (x24), *Иван* (x4), *Игњаѿи* (x17), *Илија* (x144), *Јован* (x220), *Косѿадин* (x9), *Кузма* (x19), *Кузман* (x1), *Лука* (x5), *Марко* (x69), *Марѿин* (x1), *Менојил* (x1), *Менојло* (x1), *Миѿѿре* (x1), *Михајил* (x128), *Никиѿа* (x2), *Никола* (x241), *Пављ* (x12), *Павле* (x15), *Павло* (x16), *Пејѿре* (x184), *Симеон* (x2), *Сѿејан* (x84), *Тодор* (x151), *Филиј* (x5), *Хариѿон* (x1)¹⁶. Поред имена *Димѿиѿре* (x154) и *Пејѿре* (x184) која смо већ коментарисали (в. т. 2.2), посебно истицање заслужују имена забележена у различитим варијантама: *Маѿеј* (x16) и *Маѿеја* (x1), *Кузма* (x19) и *Кузман* (x1), *Менојил* (x1) и *Менојло* (x1) (вероватно овде иде и до сада незабележено име *Менол* (x1)), *Пављ* (x12), *Павле* (x15) и *Павло* (x16) (ово последње бележи се и у другим османским дефтерима, као и у речнику косовско-метохијског дијалекта Г. Елезовића, уп. Грковић 1977: 153), као и лично име *Миѿѿре* (x1) забележено само у бугарском селу Годеч (ово име бележи се и у Кокаљанском поменику из XVI века у селима око Софије, уп. Цибранска-Костова 2015а: 56, као и у савременом именовану у југозападним крајевима Бугарске, уп. Илчев 2012: 453).

¹⁶ Иако арапска грађија упућује на *Харидон*, овде смо претпоставили читање *Хариѿон*, у ослонцу на друге потврде из Грковић 1977: 203, као и у ослонцу на чињеницу да се лична имена типа *Раѿко*, *Млаѿко*, *Бајазѿиј*, *Махмуѿ* у дефтерима редовно пишу као *Раѿко*, *Младко*, *Бајазид*, *Махмуд*.

У вези са личним именом *Павъл* (x12) (арапска графиција *پاول*, ћириличка транслитерација П-А-В-Л) потребно је напоменути да је полугласник реконструисан у ослонцу на савремено дијалекатско стање и потврде овог имена на простору Торлака у XIX веку (уп. Живковић 1984: 95). На читање полугласника у овом примеру може упућивати и чињеница да је овакав запис потврђен и у дефтеру Смедеревског санцака (ВОА, TD 517) само у селима у околини Ниша, на западној граници Торлака, као и чињеница да забележена грађа личних имена из нашег дефтера не садржи поуздане потврде за писање /a/ на месту некадашњег полугласника. Само у једном примеру (арапска графиција *ازدرواج*, ћирилична транслитерација И-З-Д-Р-А-В-А-Ц) писар бележи /a/ на месту некадашњег полугласника (лично име *Здравац*). Будући да се исто име бележи и као *ازدراچ* (ћириличка транслитерација И-З-Д-Р-А-Ф-Ц), наведени записи не представљају сигурну подлогу за закључивање о стању полугласника, већ пре упућују на нестандардизованост графиције приликом записивања имена. И у овом запису смо према савременом дијалекатском стању претпоставили лично име *Здравџ*.

О уклопљености хришћанских имена у традиционални словенски именослов сведочи велики број хибридних твореница од основа имена хришћанског порекла и словенских суфикса. Поред већ поменутих *Пеја*, *Пејо* и *Пејчо* (в. т. 2.2), високом фреквенцијом издвајају се следеће основе: *јов-* (< *Јован*), *кој-* (< *Константијин*, *Козма*, итд.), *лал-* (< *Лазар*): *Јова* (x157), *Јовџа* (x9), *Јовиџа* (x7), *Јовул* (x1), *Јово* (x1), *Јовехна* (x1), *Јофка* (x24), *Јофко* (54); *Која* (x38), *Којке* (x10), *Којо* (x29), *Којча* (x1); *Лала* (x56), *Лалиџа* (x2), *Лалка* (x6), *Лалко* (x12), *Лало* (x18), *Лалча* (x4). Међу наведеним именима посебан коментар заслужују фреквентна имена *Јофка* (x24) и *Јофко* (54) у којима се вероватно огледа гласовни процес обезвучавања /в/ испред безвучног сугласника. Овој се појави не може са сигурношћу одредити дијалекатско изходиште у Понишављу XVI века будући да се она данас не региструје на овом терену (уп. Ћирић 1999), али се бележи у другим говорима призренско-тимочке зоне (уп. потврде за Призрен (између осталих и имена *Јофче*, *Јофчејџу*) у Реметић 1996: 401, 445; за шарпланинску жупу Гора в. Младеновић 2001: 175, 233; за јужно-косовско село Гатње в. Младеновић 2013: 100; за говор Горње Пчиње уп. Јуришић 2009: 84). Будући да је промена /в/ у /ф/ испред безвучног сугласника забележена и у другим српским периферним говорима у којима је било контакта са турским и албанским језиком (уп. само говор Мрковића у Вуловић 1969: 109), могуће је да се у овим примерима огледа и утицај језика записивача.

Високу фреквенцију у нашем дефтеру показују и хибридне творенице од основа хришћанских имена *Ђурђе* и *Ђорђе*: *Ђуџа/Ђоџа* (x97), *Ђура/Ђора* (x66), *Ђурџа* (x9), *Ђурџо* (x6), *Ђурка* (x7), *Ђурко* (x7), *Ђуро* (x3), *Ђуџо* (x1), али и *Ђура* (x2) и *Ђурђо* (x1). Лична имена са фонетизмом /џ/ недвосмислено упућују на то да је процес отврдњавања сугласника /ћ/ и /ђ/ на простору Горњег и Средњег Понишавља био присутан још у XVI веку¹⁷. На исти процес упућују и лична имена *Ђеро* (x1) и *Ђуџа* (x3), вероватно хибридне творенице од основа личних имена *Ђерасим* (*Ђеро*) и *Ђунисије* (*Ђуџа*). Да је употреба

¹⁷ Појава је забележена у XVI веку и у Кокаљанском поменику на територији града Софије (уп. Цибранска-Костова 2015: 46).

ових личних имена била карактеристична само за простор Горњег и Средњег Понишавља може се закључити и на основу података из дефтера суседних области Смедеревског (ВОА, TD 517), Крушевачког (ВОА, TD 567) и Ћустендилског санцака (Соколовић–Стојановски 1980–1985), у којима се једино бележе имена са фонетизмом /ђ/. Присуство личних имена са фонетизмом /џ/ на простору Горњег и Средњег Понишавља потврђено је и у ХIХ веку (уп. Младеновић 1976: 205; Живковић 1994: 108–109), као и у савремено доба (уп. Ћирић 1999: 78). У вези са фонетским ликом наведених имена посебно се поставља питање присуства малобројних потврда за лична имена са фонетизмом /ђ/ у нашем дефтеру: *Ђура* (x2) и *Ђурђо* (x1). Носиоци ових имена регистровани су само у селима са посебним статусом *улакчија* (узгајивача коња за државну пошту) (село Добродол и Велики Цариброд, данас Димитровград) и *војнука* (полувојнички ред задужен за локалну безбедност и узгој коња за царску коњушницу) (село Радејна). Будући да су непосредно по проглашењу специјалног статуса ова насеља имала велики прилив досељеника (*преселаца*, како их бележе османски пописи)¹⁸, највероватније је да су носиоци личних имена са фонетизмом /ђ/ били дошљаци пореклом из суседних западних крајева¹⁹.

Поред имена *Тоша* (x26), у релативно великом броју примера бележе се и имена *Димја* (x34) и *Димјо* (x14), вероватно у вези са *Димјан* и *Димијан* који су забележени само у Крушевском поменику (уп. Новаковић 1875: 59–60), а одатле и у Грковић 1977: 75–76, где се претпоставља да она представљају варијанте личног имена *Дамјан*.

Међу осталим личним именима, забележеним у мањем броју примера, наводимо најпре она чије су основе потврђене у више различитих имена: од основе хришћанског имена *Иван* изведени су: *Иванко* (x2), *Ивко* (x3), *Ивча* (x1); од основе имена *Илија*: *Илин* (x1), *Илинко* (x1), *Илица* (x3), *Илка* (x1), *Илча* (x1); од основе имена *Јанићије*: *Јанко* (x5), *Јанкул* (x1), *Јанул* (x1); од основе имена *Михаило*: *Михал* (x1), *Михна* (x7), *Михно* (x5), *Михчо* (x1); од основе имена *Пејтар*: *Пејџиј* (x24), *Пејџија* (x1), *Пејџро* (x1). Наводимо и остала нискофреквентна имена чије су основе забележене само у једном или два лична имена: *Васа* (x1), *Даџа* (x1), *Димијџика* (x1), *Димијџилко* (x1), *Димча* (x1), *Ђена* (x1), *Маркил* (x1), *Мајџич* (x1), *Миџа* (x2), *Миџо* (x4), *Никој* (x1), *Ниџа* (x3), *Павко* (x1), *Паниџа* (x1), *Пејџин* (x1), *Пејџин* (x1), *Пера* (x6), *Перас* (x1), *Силко* (x1), *Соја* (x8), *Сојо* (x1), *Сиџеја* (x5), *Сиџејо* (x1), *Тина* (x1), *Тода* (x1), *Тричко* (x1), *Ђиро* (x1), *Љубра* (x2). Међу наведеним именима посебан коментар захтевају ретка имена (*Силко* (x1) забележено и у Дечанским

¹⁸ Ову тврдњу добро илуструју подаци о становништву села Калотина, Драгоман и Гојин Дол које се у односу на попис из 1530. године (Катич – Амедоски 2010: 167, 170, 181) удвостручило након добијања дербенског односно ћуприцијског статуса пре 1544. године (ВОА, TD 236: 270, 418, 439). У Драгоману је тада уз 23 од 37 пореских обвезника уписана одредница „преселац” (ВОА, TD 236: 439). Уп. и податке о становништву села Бачево које се у односу на 1544. годину (ВОА, TD 236: 315) утростручило након добијања ћуприцијских повластица пре 1571. године (ВОА, TD 492: 408).

¹⁹ Преселци су, будући мобилни, а не везани за земљу јер се у супротном не би могли доселити у новоосноване дербенде, највероватније припадали оном делу српског становништва које је имало влашки статус и које је традиционално регрутовано у редове *војнука*, *дербенџија*, *кириџија* и других.

хрисувањама, уп. Грковић 1983: 204), као и у нашим изворима досад незабележена лична имена: *Димитрија* (x1), *Димитрилко* (x1), *Маркил* (x1), *Мајиш* (x1) (уп. савремено презиме Матичевић), *Никој* (x1) (Грковић 1977: 146 познаје *Никоје*), *Перас* (x1) (уп. савремено презиме Перасовић), *Соја* (x8), *Сојо* (x1) (Грковић 1977: 182 познаје *Сојан*, *Сојан* и *Сојко*; последња два на основу Крушевског поменика, уп. Новаковић 1875: 102).

3.4. Удео сложених имена у корпусу мушких словенских личних имена износи око 15% (било по броју посебних имена или по броју укупних потврда), што у начелу одговара стању забележеном у до сада истраживаним српским поменицима XVI века (уп. Поломац 2017: 114). Најфреквентнија сложена словенска имена су *Радослав* (x135), *Боџдан* (x46), *Радомир* (x26), *Сћанислав* (x25), *Сћанимир* (x21), *Дабижив* (x20), *Доброслав* (x14), *Јармил* (x12), док су остала имена забележена малобројним потврдама. У другом делу сложених имена доминира основа *слав-*: *Берислав* (x3), *Боџослав* (x6), *Брајослав* (x2), *Велислав* (x2), *Владислав* (x5), *Доброслав* (x14), *Драџослав* (x3), *Јарослав* (x6), *Крајислав* (x5), *Првослав* (x1), *Првислав* (x2), *Прибислав* (x1), *Радослав* (x135), *Сћанислав* (x25), *Хранислав* (x1), за којом долазе и основе *мир-* и *вој-*: *Госћимир* (x1), *Десимир* (x1), *Добрамир* (x1), *Добромир* (x2), *Дојмир* (x1), *Драџомир* (x4), *Радмир* (x1), *Радомир* (x26), *Сћанимир* (x21), *Тајомир* (x3), *Тихомир* (x3); *Бранивој* (x1), *Десивој* (x1), *Добравој* (x1), *Радивој* (x1). Основа *сав-* забележена је само у двама примерима: *Владисав* (x4), *Радосав* (x2), а основа *мил-* само у једном: *Јармил* (x12). Међу наведеним сложеним именима од две основе посебно истицање заслужују имена са спојним вокалом *a*: *Добрамир* (x1), *Добравој* (x1), незабележена у Грковић 1977. У категорији сложених словенских имена посебно стоје *Боџдан* (x46), *Божидар* (x1) (преведена имена са грчког), као и *Дабижив* (x20), сложено име од више основа. И у овом рукопису сложена имена од префикса и основе долазе у изолованим примерима: поред имена *Премил* (x1) које је забележено и у дефтеру Области Бранковића (Грковић 2001: 729), овде бележимо и до сада непотврђена имена *Немира* (x1)²⁰ и *Умор* (x1).

3.5. Најпродуктивнија основа за извођење словенских имена је *рад-*: *Рад* (x1), *Радашин* (x1), *Раде* (x3), *Радич* (x13), *Радо* (x1), *Радој* (x139), *Радојин* (x2), *Радул* (x41), *Радусин* (x2), *Рајко* (x3), *Раја* (x2), *Рајан* (x7), *Рајил* (x1), *Рајич* (x1), *Рајке* (x48), *Рајко* (x24), *Рајо* (x5), *Рајча* (x6), *Рајчин* (x3), *Рајчо* (x6), *Рале* (x2), *Ралика* (x1), *Ралин* (x1), *Ралица* (x1), *Ралка* (x14), *Ралко* (x7), *Рало* (x2), *Ралчин* (x1), *Раца* (x12), *Рашо* (x1). Бројем изведених имена за овом основом одмах долазе *мил-* и *драџ-/драж-/драј-/драљ-/драл-*: *Милад* (x1), *Миладин* (x1), *Милача* (x1), *Миле* (x8), *Миља* (x6), *Миленко* (x1), *Милич* (x1), *Милка* (x19), *Милке* (x3), *Милко* (x92), *Мило* (x3), *Милој* (x1), *Милош* (x8), *Милушин* (x3), *Милча* (x7), *Милчо* (x16); *Драџан* (x25), *Драџија* (x4), *Драџна* (x2), *Драџо* (x2), *Драџоил* (x2), *Драџој* (x11), *Драџоман* (x3), *Драџош* (x1), *Драџул* (x4), *Драџушин* (x1), *Драџушин* (x1), *Дражман* (x1), *Дражсо* (x1), *Драја* (x14), *Драјил* (x4), *Драјин* (x2), *Драјица* (x1), *Драјке* (x5), *Драјко* (x5), *Драјо* (x1), *Драјча* (x1), *Драјчо* (x1), *Драља* (x1); *Дралка* (x1).

²⁰ RJA VII: 908 доноси потврду за женско име *Немира* у Сплиту у XII веку.

У групи средње продуктивних основа (најмање пет забележних различитих имена) налазимо *бел-*: *Бела* (x3), *Белина* (x1), *Бело* (x1), *Белча* (x1), *Белчо* (x2); *брај-*/*брај-*: *Брајџелин* (x1), *Брајџијан* (x2), *Брајџулин* (x1); *Брајан* (x5), *Брајила* (x1), *Брајица* (x1), *Брајке* (x1), *Брајчо* (x3); *бож-*: *Божа* (x4), *Божејџа* (x18), *Божџић* (x12), *Божо* (x1), *Божул* (x1); *бој-*: *Бојил* (x1), *Бојин* (x2), *Бојиц* (x1), *Бојко* (x2), *Бојо* (x40), *Бојчин* (x1); *влад-*/*влај-*: *Влад* (x1), *Влада* (x1), *Владо* (x1), *Влаја* (x7), *Влајке* (x2), *Влајко* (x2), *Влајо* (x3); *вој-*: *Војихна* (x1), *Воја* (x14), *Војин* (x12), *Војина* (x2), *Војке* (x4), *Војко* (x2), *Војно* (x1), *Војо* (x9), *Војчо* (x3); *вук-*/*вул-*/*влч-*/*вуј-*: *Вукашин* (x2), *Вулин* (x1), *Влко* (x19), *Влча* (x2), *Влчин* (x2), *Влчо* (x10), *Влча* (x3), *Вујич* (x1); *добр-*: *Добра* (x13), *Добрејџко* (x1), *Добриј* (x1), *Добрил* (x3), *Добрин* (x12), *Добро* (x1), *Доброј* (x5), *дој-*: *Доја* (x10), *Дојке* (x28), *Дојко* (x3), *Дојо* (x6), *Дојча* (x5), *Дојчин* (x6); *крај-*: *Краја* (x5), *Крајке* (x1), *Крајо* (x13), *Крајче* (x1), *Крајчо* (x2); *мал-*: *Мала* (x11), *Маленка* (x1), *Малеша* (x5), *Малка* (x1), *Малко* (x4), *Мало* (x3), *Малоје* (x1), *Малош* (x1), *Малчо* (x3); *прој-*: *Проја* (x3), *Пројка* (x1), *Пројке* (x5), *Пројко* (x1), *Пројо* (x2); *сџај-*/*сџан-*: *Сџаја*/*Сџана* (x16), *Сџајке*/*Сџанке* (x43), *Сџајко*/*Сџанко* (x53), *Сџајо*/*Сџано* (x12), *Сџајча*/*Сџанча* (x3), *Сџајчо*/*Сџанчо* (x5); *сџан-*: *Сџанил* (x3), *Сџаница* (x4), *Сџаноје* (x2), *Сџанул* (x1), *Сџанула* (x1); *сџој-*: *Сџоја* (x27), *Сџојан* (x382), *Сџојке* (x48), *Сџојко* (x10), *Сџојо* (x13), *Сџојча* (x3), *Сџојчо* (x5); *хран-*: *Храна* (x10), *Хранко* (x1), *Храно* (x6), *Хранча* (x2), *Хранчо* (x2).

На основу поређења са стањем турских дефтера суседних области из XV и XVI века може се закључити како су имена са основама *рад-* и *вук-* била знатно присутнија западно и југозападно од Понишавља, нарочито у крајевима у којима је живело сточарско становништво са влашким статусом. Тако је у XV и XVI веку на простору Косова, Полимља и Рашке утврђено – додуше на основу вишеструко богатијег именског фонда – стотинак имена изведених из основе *рад-* и преко педесет имена изведених из основе *вук-* (уп. Грковић 2001: 627, 630–631; Катић 2010: 583–589). У Смедеревском санцаку је, судећи према дефтеру из 1516. године (ВОА, TD 1007), основа *рад-* била још продуктивнија – утврђено је око сто двадесет имена, док је основа *вук-* творила педесетак имена²¹. На исти закључак упућују, посебно у вези са основом *вук-*, и подаци из српских поменика XVI века (уп. Поломац 2010: 231–232; 2015: 345; 2017: 115; Стојановић 2013а). С друге стране, као и у случају хришћанских личних имена са почетним фонетизмом /ћ/ (*Ђура*, *Ђурђо*) (в. т. 3.3), и лична имена настала од основа *рад-* и *вук-* чешће су бележена у селима са посебним статусом у којима је забележен знатан број досељеника пореклом из крајева западно од Торлака. На овај начин може се објаснити и присуство основе *вук-* са извршеном променом вокалног /л/ у /у/, поред примера са чувањем вокалног /л/ у патрониму *Влчин* (x3). Посебан коментар захтевају лична имена *Влко* (x19), *Влча* (x2), *Влчин* (x2), *Влчо* (x10), *Влча* (x3) будући да их писар редовно бележи као *Вулко*, *Вулча*, *Вулчин*, *Вулчо*, *Вулча*. С обзиром на савремено дијалекатско стање, затим одсуство потврда овога типа у дефтерима Смедеревског, Крушевачког, Призренског и Вучитрнског санцака, као и већ показано одсуство стандардизације граfiје приликом записивања

²¹ На исти закључак упућује и грађа из пописа Смедеревског (ВОА, TD 517) и Крушевачког санцака (ВОА, TD 567) из 1571. године.

имена (посебно уметање етимолошки неоправданих вокала), претпоставили смо да се иза наведених записа налазе облици са вокалним /л/. У вези са овим питањем илустративни су и примери различитог бележења вокалног /л/ у топонимима, нпр. *Вулкан*, *Вулчи До*, *Вулковија* у нашем дефтеру, али *Влкан* и *Влковија* у дефтеру Софијског санцака из 1525. године (према ВОА, TD 130: 146, 398).

Од осталих продуктивних основа посебно истицање заслужује основа *дра̄-/драж-/драј-/драљ-/драл-*, знатно фреквентнија него у српским поменицима XVI века, као и основа *с̄иој-* реализована у најучесталијем личном имену *С̄иојан* (x382).

Поређење словенских мушких имена у нашем дефтеру са стањем антропонимијских извора XVI века из околине Софије указују на велику подударност међу продуктивним и фреквентним основама. Према истраживањима Х. Гандева (1972: 235) и М. Цибранске-Костове (2015б: 6) у околини Софије у XVI веку међу мушким именима словенског порекла најчешће долазе основе *рад-*, *дра̄-*, *с̄иан-*, *добр-* и *бра̄и-*.

Остале основе словенских изведеница потврђене су мањим бројем личних имена: *беж-*: *Бежан* (x1), *бор-*: *Борив* (x3), *Борко* (x1), *вел-/вель-*: *Велика* (x1), *Велџа* (x7), *Велџо* (x11), *Велџан* (x2), *вес-*: *Веса* (x1), *вид-*: *Видач* (x1), *виш-*: *Вишан* (x5), *вић-*: *Вића* (x1), *виц-*: *Вицо* (x1), *џој-*: *Гоја* (x1), *двор-*: *Дворан* (x6), *Двораишн* (x13), *деј-*: *Дејан* (x21), *Дејо* (x1), *ден-*: *Денчо* (x1), *дес-*: *Десо* (x1), *Десул* (x1), *дуд-*: *Дуда* (x18), *душ-*: *Душа* (x4), *Душка* (x3), *Душко* (x7), *Душман* (x3), *жив-*: *Живко* (x16), *жод-*: *Жода* (x1), *здрав-*: *Здравџи* (x2), *зор-*: *Зорин* (x1), *јар-*: *Јарка* (x5), *Јарко* (x2), *кос-*: *Коса* (x1), *Косоје* (x1), *крас-*: *Краса* (x1), *крач-*: *Крача* (x1), *крњ-*: *Крња* (x1), *лил-*: *Лило* (x1), *мин-*: *Минча* (x1), *мир-*: *Мирко* (x7), *Миро* (x1), *Мирча* (x3), *Мирчо* (x6), *млад-*: *Младен* (x26), *мом-*: *Момчил* (x10), *мрк-*: *Мркша* (x1), *нин-*: *Нина* (x7), *Нино* (x2), *Нинча* (x1), *не̄-*: *Не̄ул* (x5), *недељ-*: *Недељко* (x64), *неш-*: *Нешул* (x3), *Нешура* (x2), *нов-*: *Новак* (x37), *ок-*: *Окан* (x1), *џрв-*: *Првџа* (x1), *џреб-*: *Пребоје* (x1), *џреј-*: *Преја* (x1), *џриб-*: *Прибина* (x2), *рус-*: *Русин* (x1), *Руска* (x1), *свей-*: *Свейко* (x1), *слад-*: *Сладо* (x1), *смољ-*: *Смољан* (x2), *срд-*: *Срдан* (x1), *среј-*: *Срејко* (x1), *с̄иал-*: *С̄иала* (x15), *С̄иалка* (x12), *С̄иалко* (x7), *с̄иол-*: *С̄иолча* (x1), *с̄ирез-*: *С̄иреза* (x3), *џврд-*: *Тврџа* (x3), *џеиц-*: *Теџиман* (x1), *Теџина* (x1), *џиик-*: *Тика* (x5), *хрњ-*: *Хрња* (x1), *хрс-*: *Хрса* (x1), *Хрсо* (x1), *џвеј-*: *Џвејко* (x36), *џок-*: *Џока* (x1), *џол-*: *Џола* (x1), *џон-*: *Џонко* (x2), *џици-*: *Шџиман* (x1).

Међу наведеним примерима посебан коментар најпре захтевају до сада незабележена лична имена: *Борив* (x3), вероватно од *Боривој* (уп. *С̄ианив* од *С̄ианивој* у Грковић 1977: 185); *Дворан* (x6) и *Двораишн* (x13) (уп. *Дворе* и *Дворко* у Грковић 1977: 73, као и женска имена *Дворка* у Призренском и *Дворна* у Призренском и Крушевском поменику, према Новаковић 1875: 59); *Крача* (x1) (уп. *Крачун* и *Крач* у Грковић 1977: 114); *Нешура* (x2) (вероватно од основе *неш-* и суфикса *-ура*); *Пребоје* (x1) (уколико је запис поуздан, може се помишљати на то да представља одраз мешања форманата *џре-* и *џри-*, уп. о овој појави у савременим говорима Понишавља у Ћирић 1999: 48). Посебно истицање такође заслужују лична имена *Хрса* (x1), *Хрсо* (x1) (вероватно од словенског божанства, уп. Грковић 1986: 190), *Џока* (x1), *Џола* (x1) и *Џонко* (x2) будући да одликују именослов овога подручја и у XIX веку (уп. Живковић 1994: 107–108).

3.6. Као што је већ поменуто (в. т. 2.2), грађа из дефтера не омогућава поуздано извођење закључака о односу мушких хипокористичких суфикса *-а* и *-е*. Осим начелног закључка да су оба суфикса присутна на истраживаном простору, у вези са структуром хипокористичких образовања може се додати и следеће: најпре, најстарији тип хипокористичких образовања (изведенице суфиксом *-ø*) потврђен је само у изолованим примерима *Влад* (x1) и *Рад* (x1); даље, изведенице хипокористичким суфикс *-о* представљају веома продуктивну категорију, како од основа словенских имена: *Бело* (x1), *Божо* (x1), *Бојо* (x40), *Вељо* (x11), *Вицо* (x1), *Владо* (x1), *Влајо* (x3), *Војо* (x9), *Дејо* (x1), *Десо* (x1), *Добро* (x1), *Добро* (x6), *Драго* (x2), *Дражо* (x1), *Драјо* (x1), *Крајо* (x3), *Лило* (x1), *Мало* (x3), *Мило* (x3), *Миро* (x1), *Нино* (x2), *Пројо* (x2), *Радо* (x1), *Рајо* (x5), *Рало* (x2), *Рашо* (x1), *Сладо* (x1), *Сїојо* (x13), *Храно* (x6), *Хрсо* (x1)²²; и на крају, у целини корпуса изведених имена, како од основа словенског тако и од основа хришћанског порекла, хипокористичка образовања изведена суфиксима *-а*, *-е* и *-о* представљају изузетно продуктивну категорију.

Као и у српским поменицима XVI века (уп. Поломац 2010: 232; 2015: 344; 2017: 115), и у нашем дефтеру високом продуктивношћу издваја се суфикс *-ко*: *Бојко* (x2), *Борко* (x1), *Влајко* (x2), *Војко* (x2), *Влко* (x19), *Дејко/Денко* (x3), *Дојко* (x3), *Драјко* (x5), *Душко* (x7), *Живко* (x16), *Јарко* (x2), *Малко* (x4), *Милко* (x92), *Мирко* (x4), *Недељко* (x64), *Пројко* (x1), *Рајко* (x3), *Рајко* (x24), *Ралко* (x7), *Свейко* (x1), *Срејко* (x1), *Сїајко/Сїанко* (x53), *Сїалко* (x7), *Сїојко* (x10), *Хранко* (x1), *Цвейко* (x36), *Цонко* (x2)²³. Поред великог броја личних имена изведених суфиксом *-ча* (што је потврђено и у Грковић 2001: 624): *Белча* (x1), *Влча* (x2), *Дојча* (x5), *Драјча* (x1), *Милча* (x7), *Минча* (x1), *Мирча* (x3), *Нинча* (x1), *Рајча* (x6), *Сїајча/Сїанча* (x3), *Сїојча* (x3), *Сїолча* (x1), *Хранча* (x2)²⁴, у односу на Област Бранковића високом продуктивношћу издваја се суфикс *-чо*: *Белчо* (x2), *Брајчо* (x3), *Војчо* (x3), *Влчо* (x10), *Денчо* (x1), *Драјчо* (x1), *Крајчо* (x2), *Малчо* (x3), *Милчо* (x16), *Мирчо* (x6), *Рајчо* (x6), *Сїајчо/Сїанчо* (x5), *Сїојчо* (x5), *Хранчо* (x2).

Од осталих продуктивних суфикса посебну пажњу заслужују суфикси *-ка* и *-ке*: *Дралка* (x1), *Душка* (x3), *Јарка* (x5), *Малка* (x1), *Милка* (x19), *Пројка* (x1), *Ралка* (x14), *Руска* (x1), *Сїалка* (x12); *Брајке* (x1), *Влајке* (x2), *Војке* (x4), *Дојке* (x28), *Драјке* (x5), *Крајке* (x1), *Милке* (x3), *Пројке* (x5), *Рајке* (x48), *Сїајке/Сїанке* (x43), *Сїојке* (x48)²⁵. И док је први суфикс потврђен као релативно продуктиван и у дефтерима суседних области (уп. само Грковић 2001: 623), суфикс *-ке* или није потврђен (за села Смедеревског санцака уп. ВОА, TD 517; за села Крушевачког санцака уп. ВОА, TD 567; за Призренски санцак уп. КАТИП

²² Од основа личних имена хришћанског порекла изведена су следећа имена: *Јово* (x1), *Јоко* (x1), *Којо* (x29), *Лало* (x18), *Мијо* (x4), *Михо* (x6), *Сено* (x3), *Сїејо* (x1), *Церо* (x1), *Цуро* (x3), *Цуцо* (x1).

²³ Суфикс *-ко* фреквентан је и у извођењу од основа имена хришћанског порекла: *Иванко* (x2), *Ивко* (x3), *Јанко* (x5), *Јофко* (x54), *Лалко* (x12), *Павко* (x1), *Силко* (x1), *Тричко* (x1), *Цурко* (x7).

²⁴ Овим суфиксом су извођена и лична имена од основа имена хришћанског порекла: *Димча* (x1), *Ивча* (x1), *Илча* (x1), *Јанча/Панча* (x5), *Којча* (x1), *Лалча* (x4).

²⁵ Оба суфикса, забележена и у бугарском делу Торлака, фреквентна су и у извођењу личних имена од несловенских основа: *Илка* (x1), *Јојка* (1), *Јофка* (x24), *Лалка* (6), *Цурка* (x7); *Јанке/Пајке* (x4), *Којке* (x10), *Данке* (x2), *Мојке* (x1).

2010: 583–589) или је забележен у малобројним примерима (у Области Бранковића само у имену *Рајке*, уп. Грковић 2001: 623; иста потврда и у Скопској Црној Гори у Водичничком поменику, уп. Поломац 2015: 345; у Пчињском поменику *Влајке*, *Дојке*, *Душке*, *Ненке* и *Рајке*, уп. Новаковић 1895: 15–16; у области Мелника (нешто више у селу Цапареу) у Тустендилском санцаку, уп. Соколовић – Стојановски 1980–1985: 63–64).

Поред традиционално продуктивних суфикса *-ан* и *-ин*: *Бежан* (x1), *Брајан* (x5), *Вељан* (x2), *Вићан* (x5), *Дворан* (x6), *Дејан* (x21), *Драган* (x25), *Окан* (x1), *Рајан* (x7), *Смољан* (x2), *Срдан* (x1), *Сиђојан* (x382), *Бојин* (x2), *Војин* (x12), *Вулин* (x1), *Добрин* (x12), *Драјин* (x2), *Зорин* (x1), *Ралин* (x1), *Русин* (x1), у односу на податке које нам пружају српски поменици XVI века (уп. Поломац 2015: 344–345; 2017: 115) и дефтери суседних области (уп. Грковић 2001: 624) чини се да је на подручју Понишавља у XVI веку суфикс *-ул* такође ишао у ред продуктивнијих: *Божул* (x1), *Десул* (x1), *Дражул* (x4), *Нежул* (x5), *Нешул* (x3), *Радул* (x41), *Сићанул* (x1), такође и у примерима *Јанкул* (x1), *Јанул* (x1), *Јовул* (x1), од основа имена хришћанског порекла.

Неколико традиционално продуктивних суфикса у средњовековним изворима (уп. само Грковић 2001: 622–624) овде је забележено мањим бројем потврда: *-оје*: *Брајоје/Браноје* (x15), *Косоје* (x1), *Малоје* (x1), *Пребоје* (x1), *Сићаноје* (x2), *-чин*: *Бојчин* (x1), *Влчин* (x2), *Дојчин* (x6), *Рајчин* (x3), *Ралчин* (x1), од основе хришћанског имена *Пејчин* (x1), *-ина*: *Белина* (x1), *Војина* (x2), *Прибина* (x2), *Тешина* (x1), *-иша*: *Брајиша* (x1), *Сићаниша* (x4), *-ош*: *Драгош* (x1), *Малош* (x1), *Милош* (x8). У групи средње продуктивних суфикса налазимо и *-ој*: *Брајој/Браној* (x10), *Доброј* (x5), *Драгој* (x11), *Милој* (x1), *Радој* (x139), *-ил*: *Добрил* (x3), *Драјил* (x4), *Момчил* (x10), *Рајил* (x1), *Сићанил* (x3), *-ич*: *Вујич* (x1), *Милич* (x1), *Радич* (x13), *Рајич* (x1), *-ман*: *Дражман* (x1), *Душман* (x3), *Шишман* (x1).

Остали суфикси забележени су у изолованим примерима: *-ад*: *Милад* (x1), *-адин*: *Миладин* (x1), *-ак*: *Новак* (x37), *-ајин*: *Дворајин* (x13), *-ач*: *Видач* (x1), *-ача*: *Милача* (x1), *-џ*: *Здравџ* (x2), *-ашин*: *Радашин* (x1), *Вукашин* (2x), *-еља*: *Првеља* (x1), *-ељин*: *Брашељин* (x1), *-ен*: *Младен* (x26), *-енка*: *Маленка* (x1), *-енко*: *Миленко* (x1), *-ејта*: *Божејта* (x18), *-ејко*: *Добрејко* (x1), *-еца*: *Малеца* (x5), *-иј*: *Добриј* (x1), *-ија*: *Драгија* (x4), *-ијан*: *Брајијан* (x2), *-ика*: *Велика* (x1), *Ралика* (x1), *-ила*: *Брајила* (x1), *-иман*: *Тешиман* (x1), *-ихна*: *Војихна* (x1), *-иц*: *Бојиц* (x1), *-ица*: *Драјица* (x1), *Ралица* (x1), *-ић*: *Божих* (x12), *-на*: *Драгна* (x2), *-ојин*: *Радојин* (x2), *-оман*: *Драгоман* (x3), *-ула*: *Сићанула* (x1), *-улин*: *Брајулин* (x1), *-ура*: *Нешура* (x2), *-усин*: *Радусин* (x2), *-ујин*: *Дражујин* (x1), *Милујин* (x3), *-ушин*: *Дражушин* (x1), *-ша*: *Мршиша* (x1).

3.7. Међу малобројним самотворним мушким именима поменућемо најпре она партиципског порекла: *Обрејен* (x4) (Живковић 1984: 93 бележи *Обрејин*), као и високо фреквентно *Продан* (x96). Остала самотворна имена долазе у изолованим примерима: *Вук* (x1), *Камен* (x1), као и лично име *Злаји* (x1), у овом облику незабележено у Грковић 1977, али с друге стране, потврђено у бугарском именослову (уп. Илчев 2012: 284).

3.8. У категорији осталих мушких личних имена издвајамо најпре најфреквентније лично име *Јармен* (x29), за које смо у претходним радовима

(уп. Поломац 2017: 119; 2018) преузимали тумачење М. Грковић (1977: 103, 259, 261) по коме је ово име мотивисано етнонимом (варијанта од *Јермен*, *Јерменин*, *Јерменка*). Овде нам је пажњу привукао податак да се облици *Јермен*, *Јерменин*, *Јерменка* у речнику М. Грковић бележе само на основу потврда из дефтера Области Бранковића (уп. и Грковић 2001: 713), док се у српским поменицима XVI века бележе само облици *Јармен*, *Јарменка* (уп. Новаковић 1875: 115; Грковић 1977: 103, 259, 261; Поломац 2017: 119, 2018). Увидом у запис на факсимилу (страна 126v) (уп. НАДЏИВЕГИЋ и др. 1972) претпоставили смо да је графију *يرمنقه* (J-P-M-H-K-A) основаније читати као *Јарменка*, с обзиром на показане потврде из средњовековних ћириличких споменика, али и с обзиром на чињеницу да се о значајнијем јерменском присуству на Балкану може говорити тек од XVII века. Будући дакле да је фонетизам *Јермен*, *Јерменка* више него споран, у случају личног имена *Јармен*, *Јарменка* овде износимо претпоставку да може бити мотивисан према фитониму *јармен* (уп. RJA IV: 472; РСАНУ 8: 585).

Страног порекла су следећа мушка имена забележена у изолованим примерима: *Куман* (x1) и *Фрузин* (x1) (мотивисани етнонимом), затим *Босиљ* (x1) (мотивисано фитонимом), *Мурио* (x1) (забележено у савременом бугарском именослову, уп. Илчев 2012: 465), *Хреља* (x2) (вероватно грчког порекла, уп. Грковић 2001: 743), као и романско *Оливер* (x2), у другим средњовековним изворима веома фреквентно (уп. само Грковић 2001: 726), док се у нашем дефтеру бележи само у белопаланачком селу Топоница и Сићеву, источно од Ниша.

Следећу подгрупу чине лична имена која могу бити различитог порекла: а) изведена од основа личних имена словенског или хришћанског порекла: *Влас* (x1), *Власа* (x6), *Власо* (x3) (вероватније од хришћанског имена *Власије*, али могуће и од словенског *Власићимир*), *Данке* (x2), *Данко* (x1), *Данча* (x4), *Данчо* (x8), *Данчул* (x2) (од словенског *Боџдан* или хришћанског *Данил*, *Данило*), *Мија* (x9), *Мијо* (x14), *Мица* (x1), *Мојке* (x1), *Моца* (x10), *Манко* (x1), *Манча* (x2), *Манчо* (x3), *Сена* (x3), *Сено* (x3), *Сенадин* (x11), *Сенадинко* (x1) (према Грковић 1977: 178–179 *Сена* и *Сено* могу бити хипокористици од хришћанског имена Арсеније, док *Сенадин* и *Сенадинко* могу бити и варијанте имена *Синадин*; с друге стране, А. Лома (усмена сугестија) сматра да приликом утврђивања порекла ових личних имена треба поћи од првобитног *Син-*, што би могло бити од **supъ fillius*, као у стсп. **Драгъсинь*, према посведоченом патронимику *Драгъсиниць*), *Сѣадија* (x1) (уп. *Сѣадоје* у Грковић 1977: 184 које се може довести у везу са *Сѣанимир*, *Сѣанислав* и сл. или са лат. *Stadius*), б) преведена са грчког или од основе хришћанског имена: *Крсѣа* (x35), *Крсѣо* (x10), *Крѣа* (x2), в) хришћанског, словенског или романског порекла: *Дука* (x11) (уп. Грковић 1977: 85; 2001: 708), г) хришћанског или илирског порекла: *Думо* (x1) (уп. Грковић 1986: 96). Посебно стоји лично име *Ванислав* (x2), од основе која може бити различитог порекла (*Ванђел*, *Иван* и сл.) и словенског *-слав*.

У последњој подгрупи налазе се имена недовољно јасног порекла, најчешће први пут забележена: *Вукрин* (x1), *Горам* (x1), *Грм/Грма* (x1), *Дивран* (x1), *Дивраићин* (x1), *Дрељко* (x1), *Живер* (x1), *Јехна* (x1), *Јехно* (x1) (Грковић 2001: 713 бележи *Јехина* непознатог порекла; могуће је да је ово име у вези

са *јехина* „буљина, сова, совуљага”), *Смрк* (x1), *Рилај* (x1), *Тохоль* (x2) (уп. презимена *Тохоль* и *Тохольевић*, као и топониме *Тохолье*, *Тохольи* и *Тохольска њланина*, RJA XVIII: 428), *Хрус* (x1) (Грковић 1977: 205 бележи *Хрусан*, од непотврђеног *Хрисанић*), али и имена непознатог порекла потврђена у другим изворима: *Дамир* (x2)²⁶, *Мурјо* (x1)²⁷, *Хинај* (x1) (уп. Грковић 1977: 72, 142, 203).

3.9. Изложени преглед мушких личних имена можемо допунити са неколико имена потврђених у нашем дефтеру само посредно на основу патронима: *Брза* (x1), *Вишо̄* (x1) (нејасно), *Галџ* (x1), *Главина* (x1), *Калеја* (x1), *Кайил* (x1), *Којил* (x1), *Лада* (x2), *Малча* (x1), *Субојта* (x1), *Тона* (x3), *Халаја* (x1)²⁸. Посебно истицање заслужују *Калеја* (x1) и *Тона* (x3) будући да су потврђена у именослову Торлака и у XIX веку (уп. Живковић 1984: 84, 105).

3.10. Величина и тип узорка система женских личних имена (удовице) у дефтеру неподесни су за извођење крупнијих закључака. Стога је наша анализа ограничена само на представљање забележене грађе уз евентуално навођење важнијих напомена уз појединачна имена.

Међу забележеним женским именима словенског порекла најчешће долази основа *рад-*: *Радослава* (x2), *Радосава* (x1), *Радославка* (x1), *Рада* (x1), *Радица* (x1), *Рајка* (x3), *Ралка* (x1), затим основе *дра̄-*/*драј-*: *Дра̄гана* (x2), *Драја* (x1), *Драјка* (x2) и *сӣој-*: *Сӣојана* (x5), *Сӣојица* (x1), *Сӣојка* (x2), као и основе *душ-*: *Душка* (x1), *Душица* (x1), *мил-*: *Мила* (x5), *Милица* (x1) и *мом-*: *Мома* (x1), *Момина* (x1). Остале основе потврђене су само по једним забележеним именом: *бож-*: *Божана* (x1), *бој-*: *Боја* (x1), *вел-*: *Вела* (x1), *вој-*: *Војка* (x1), *ден-*: *Дена* (x2), *дој-*: *Дојка* (x6), *добр-*: *Добра* (x6), *косов-*: *Косова* (x1), *млад-*: *Младена* (x1), *недељ-*: *Недељка* (x1), *неј-*: *Неја* (x1), *нен-*: *Нена* (x1), *џриб-*: *Прибина* (x1). Најпродуктивније основе женских имена словенског порекла из нашег дефтера забележене су и у српским поменицима XVI века (уп. Поломац 2010: 236; 2018). На исти закључак упућује и преглед словенских женских имена према продуктивним суфиксима. Најчешће се бележе суфикси *-а* и *-ка*: *Боја* (x1), *Вела* (x1), *Дена* (x2), *Драја* (x1), *Добра* (x6), *Косова* (x1), *Мома* (x1), *Неја* (x1), *Нена* (x1), *Рада* (x1), *Сӣана* (x3); *Војка* (x1), *Дојка* (x6), *Драјка* (x1), *Душка* (x1), *Недељка* (x1), *Рајка* (x3), *Ралка* (x1), *Сӣанка* (x4), *Сӣојка* (x2), затим *-ана* и *-ица*: *Божана* (x1), *Дра̄гана* (x2), *Сӣојана* (x5); *Душица* (x1), *Милица* (x1), *Радица* (x1), *Сӣојица* (x1). У категорији словенских самотворених женских имена очекивано долазе фитонимски и зоонимски мотивисана имена: *Вишња* (x2), *Ја̄злика* (x1), *Перуника* (x1), *Кошуџа* (x1), као и друга имена различите мотивације: *Весна* (x2) (словенска богиња пролећа), *Дивна* (x1) (придев узет за лично име), као и ретко лично име *Гривна* (x1) (према називу накита, уп. Грковић 1977: 238; уп. и мушко име Гривно у Врдничком поменику (Новаковић 1875: 56), као и *џривнице бисерне* „огрлице од бисерних

²⁶ На словенско порекло овога имена може упућивати старочешко *Damir* (Svovoda 1964: 81) (према усменој сугестији проф. А. Ломе).

²⁷ Потврде овога имена у трескавачким повељама цара Душана оспоравају претпоставку М. Грковић (1977: 142) да је Мурта муслиманско име које су хришћани узимали као заштитно (према усменој сугестији проф. А. Ломе).

²⁸ Лично име *Халаја* забележено је и у Грковић 1986: 185. Можда у вези са пољ. *chalara* „усна дупља, уста, њушка” (уп. ЕРСЈ I: 97) (према сугестији проф. А. Ломе).

перли” које се помињу 1436. године у дубровачком депозиту Јелене, кћери кнеза Лазара и удовице Сандаља Хранића, према Стојановић 1929: 391²⁹).

Највећи број женских хришћанских имена припада групи хибридних твореница изведених продуктивним суфиксом *-а*, од основе женског имена хришћанског порекла: *Гала* (x1), *Јана* (x1), *Јела* (x1), *Јова* (x1), *Маџда* (x1), *Миџра* (x1), или од мушких имена хришћанског порекла: *Димџира* (x2), *Јована* (x3), *Пеџира* (x1), *Тодора* (x2), *Чубра* (x3). У категорији хибридних твореница продуктивношћу се издваја још само суфикс *-ица*: *Галица* (x2), *Јаница* (x1), *Михалица/Михаџица* (x1), док су остали суфикси забележени у појединачним именима: *-ка*: *Јелка* (x5), *-ика*: *Марица* (x1), *-ица*: *Пеџирица* (x1). Изван категорије хибридних твореница бележе се само лична имена *Ирина* (x1) и *Јелина* (x1).

У категорији осталих женских имена бележи се једино име *Јарма* (x4) (хипокористик од *Јарменка*) (уп. горе т. 3.8), до сада незабележено у нашим изворима, потврђено у бугарским изворима у околини Софије у ХVII веку (уп. Цибранска-Костова 20156). Поред овога личног имена, у целини корпуса забележених личних имена нове потврде представљају и словенска имена *Косова* (x1) и *Ралка* (x1) (према мушком имену *Ралко*, уп. Грковић 1977: 169), као и хришћанско име *Михалица* (x1) (уп. мушко име *Михалиц* у RJA VI: 647).

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ. На основу проведеног истраживања могу се издвојити најважније одлике којима се систем личних имена на простору Горњег и Средњег Понишавља разликује од именослова суседних области: а) већа заступљеност мушких имена хришћанског порекла (приближно 55% хришћанских према 45% словенских имена), што се доводи у везу са географским положајем, отвореношћу подручја и добрим саобраћајним везама (Цариградски друм – *via militaris*, најважнија европска саобраћајница Византијског и Османског царства), б) присуство мушких личних имена *Џица*, *Џоца*, *Џура*, *Џора*, *Џурџа*, *Џурио*, *Џурка*, *Џурко*, *Џуро*, *Џуио*, *Џеро*, *Џуша*, у којима се огледа процес отврдњавања сугласника /џ/, карактеристичан и за савремене говоре Понишавља, в) смањивање продуктивности основе *рад-*, и посебно основе *вук-/влк-*, које се чешће бележе у селима са великим бројем досељеника из крајева западно од овога подручја, г) поред продуктивне употребе мушких хипокористичких суфикса *-а*, *-е* и *-о*, посебну продуктивност показују суфикси *-ке* (*Брајке*, *Влајке*, *Војке*, *Дојке*, *Драјке*, *Крајке*, *Милке*, *Пројке*, *Рајке*, *Сџајке/Сџанке*, *Сџојке*) и *-чо* (*Белчо*, *Брајчо*, *Војчо*, *Влчо*, *Денчо*, *Драјчо*, *Крајчо*, *Малчо*, *Милчо*, *Мирчо*, *Рајчо*, *Сџајчо/Сџанчо*, *Сџојчо*, *Хранчо*).

Поред поменутог отврдњавања консонанта /џ/ у личним именима типа *Џура*, на савремене говоре Горњег и Средњег Понишавља упућују и примери са вокалним /л/ у основи *влк-*, а вероватно и примери доследног писања сонанта /л/ у фреквентном имену *Милко* (фонетизам *мио-* бележи се у српским поменицима, уп. Новаковић 1875: 81, као и у дефтерима, уп. Пешикан 1982: 53–55). С друге стране, малобројна грађа која би могла да буде релевантна за процену стања изговорног полугласника у дефтеру није била употребљива због нестандардизованог бележења вокала.

²⁹ На овим подацима најердачније се захваљујемо проф. А. Ломи.

Поређењем личних имена из нашег дефтера са грађом коју доноси Живковић 1984 може се пратити континуитет у развоју именованости од XVI–XIX века (лична имена са фонетизмом /ц/ типа *Џура*, продуктивност суфикса *-а* у извођењу хипокористика), али и развоје тенденције које су наступиле након XVI века (смањивање продуктивности суфикса *-ке*, повећање удела грчких имена након насељавања Цинцара у XVIII веку). Поређење именованости села са обе стране данашње српско-бугарске границе начелно потврђује досадашња сазнања о области Горњег и Средњег Понишавља као јединственој лингвогеографској зони.

ИЗВОРИ

- 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili defteri (937/1530). I. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001.
- BOA, TD 130. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri nu 130*. Опширни попис санцака Софија из 1525. године.
- BOA, TD 236. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri nu 236*. Опширни попис санцака Софија из 1544. године.
- BOA, TD 492. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri nu 492*. Опширни попис санцака Софија из 1571. године.
- BOA, TD 517. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri nu 517*. Опширни попис санцака Смедерево из 1571. године.
- BOA, TD 567. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri nu 567*. Опширни попис санцака Алаахисар (Крушевац) око 1570. године.
- BOA, TD 1007. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri nu 1007*. Опширни попис санцака Смедерево из 1516. године.

ЛИТЕРАТУРА

- Видановић-Сазда, Гаврило. *Висок, њивредно-географска исцњивања*. Београд: Научна књига, 1955.
- Видановић-Сазда, Гаврило. *Видлич-Забрђе, економско-географска студија*. Београд: САНУ, 1960.
- Вуловић, Лука. Мрковићки дијалект. *Српски дијалектолошки зборник XVIII* (1969): 1–326.
- Гандев, Христо. *Българската народност љрез XV век*. Софија: Наука и изкуство, 1972.
- Грковић, Милица. *Речник личних имена код Срба*. Београд: Вук Караџић, 1977.
- Грковић, Милица. *Имена у Дечанским хрисовулама*. Нови Сад: Филозофски факултет, 1983.
- Грковић, Милица. *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског власцелинства у XIV веку*. Београд: Народна књига, 1986.
- Грковић, Милица. Антропонимија и топонимија. М. Мацура (ур.). *Насеља и сцановниство области Бранковића 1455. године*. Београд: САНУ – Службени гласник, 2001, 616–745.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика, свеска I: А*. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 2003.
- Живковић, Витомир. *Торлак*. Пирот: Народна библиотека Пирот, 1994.
- Златковић, Драгољуб. Микротопонимија десне обале Нишаве од Милојковца и Обреновца до Градашнице и Нишора. *Пиротски зборник 31* (2006): 125–205.
- Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и ццкоавско наречје*. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- Илчев, Стефан. *Речник на личниите и фамилините имена у Българиите*. Софија: Изток – Запад, 2012.
- Јовановић, Гордана, Татјана Катич, Александар Јаковљевић. Поређење хришћанских и словенских имена у дечанској области на основу турског пописа из 1485. године и Дечанских

- хрисовуља. Т. Суботин-Голубовић (ур.). *Дечани у свейлу археографских истраживања*. Београд: Народна библиотека Србије, 2012, 267–285.
- Јовановић, Гордана, Срђан Катич, Александар Јаковљевић. Српска женска имена на почетку 16. века (на основу грађе пописа Смедеревског санџака из 1516. године). *Јужнословенски филолоџ* LXXIII/1–2 (2017): 33–57.
- Јуришић, Марина. *Говор Горње Пчиње: џласови и облици*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2009.
- Катич, Татјана, Драгана Амедоски. Съкратен регистър на Пиротски кадилџк от 1530 година. *Извешта на државниите архиви* 99 (2010): 158–199.
- Катич, Татјана. *Ойширни йоис Призренскоџ санџака из 1571. џодине*. Београд: Историјски институт, 2010.
- Катич, Татјана, Драгана Амедоски. Попис целепа пиротског кадилука из 1581. године. *Мешовиџа џрађа* 33 (2012): 143–170.
- Михайлова, Мария, Аспарух Велков. Непълен регистър на башини в софийско, пиротско и пернишко. Б. Цветкова (ред.). *Турски извори за бълџарската история*, V. София: БАН, 1974, 197–251.
- Младеновић, Александар. Тефтер Нишавске митрополије из XIX века – споменик филолошког значаја. Зборник за филологију и лингвистику XIX/2 (1976): 197–215.
- Младеновић, Радивоје. Говор шарпланинске жупе Гора. *Српски дијалектолошки зборник XLVIII* (2001): 1–606.
- Младеновић, Радивоје. *Говор јужнокосовскоџ села Гаиње*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2013.
- Костић, Михајло. *Корийница – аниџројоџеографска исиџивања*. Београд: САНУ, 1954.
- Костић, Михајло. *Белойаланачка койлина, друшйвеноџеографска ироучавања*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић”, 1970.
- Новаковић, Стојан. Српски поменици XV–XVIII века. *Гласник Српскоџ ученоџ друшйва* 42 (1875): 1–153.
- Новаковић, Стојан. Пшињски поменик. *Сйоменик СКА XXIX* (1895): 1–19.
- Петровић, Милан. *Дојкинци*. Београд: САНУ, 1997.
- Пешикан, Митар. О употребљивости ономастичких података из турских тефтера. *Јужнословенски филолоџ XXXVII* (1981): 91–108.
- Пешикан, Митар. Зетско-хумско-рашка имена на почетку турског доба. *Ономайлошки ирилози III* (1982): 1–120.
- Пешикан, Митар. Стара имена из доњег Подримља. *Ономайлошки ирилози VII* (1986): 1–119.
- Поломац, Владимир. Неколико напомена о личним именима у Поменику непознатог манастира Липљанске епископије. И. Харалампиев (ред.). *Проблеми на балканскојо и славянскојо езикозание*, Велико Трњово: Фабер, 2010, 226–243.
- Поломац, Владимир. Антропонимија Водичничког поменика (Скопска Црна Гора, XVI век). М. Ковачевић, В. Поломац (ур.). *Пушйвима српских идиома*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2015, 341–350.
- Поломац, Владимир. Из антропонимије Дечанског поменика (XVI век). *Наслеђе* 38 (2017): 111–123.
- Поломац, Владимир. Женска имена у Поменику манастира Св. Тројице код Пљеваља (XVI век). Ј. Стојановић (ур.). *Српско језичко наслеђе на иросйору данашње Црне Горе и Српски језик и књижевност данас*. Подгорица – Нови Сад: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2018 (у штампи).
- Реметић, Слободан. Српски призренски говор (I Гласови и облици). *Српски дијалектолошки зборник XLII* (1996): 319–614.
- РСАНУ: *Речник српскохрвайскоџ књижевноџ и народноџ језика*, I-. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Соколоски, Методија, Александар Стојановски. *Ойширни йоисни дефйери од XVI век за Кусендилскиоџ санџак од 1570 џодине. Турски документи за исиорйаџа на македонскиоџ народ*, том V, књига II–IV. Скопје: Архив на Македонија, 1980–1985.
- Стојановић, Љубомир. *Сйаре српске йовеље и йисма. књ. I: Дубровник и суседи њеџови*. Београд – Сремски Карловци: Српска краљевска академија, 1929.
- Стојановић, Јелица. Лична имена од основе вуџ у старим српским поменицима и везивање „вука” за култ Св. Саве код Срба. П. Влаховић (ур.). *Осам векова манастира Милешеве*, књ. 2, 2013, 32–45.

- Стојановић, Јелица. Словенска и хришћанска имена у Пивском поменику и Поменику Хоче. *Митолошки зборник* 29 (2013): 163–193.
- Стойков, Руси. Селишни имена в западната половина на Българија през XVI век. В. Георгиев (ред.). *Езиковедско-етнографски изследвания в ѝамей на академик Сѝојан Романски*. Софија: БАН, 1960, 440–456.
- Ћирић, Јован, Витомир Живковић. *Круѝац: ѝеографѝија, иѝтѝорија, друѝтѝвени живоѝи, народ-ноослободилачки раѝи*. Пирот – Ниш: Музеј Понишавља – Просвета, 1974.
- Ћирић, Јован. Старост насеља горњег Понишавља и Лужнице. *Пирѝојски зборник* 7 (1975): 19–34.
- Ћирић, Јован. Насеља горњег Понишавља и Лужнице, порекло и истраженост. *Пирѝојски зборник* 8–9 (1979): 121–176.
- Ћирић, Љубисав. Ономастика белопаланачког краја. *Ономаѝолошки ѝрилози XII* (1997): 37–338.
- Ћирић, Љубисав. Говори Понишавља. *Срѝски дијалекѝолошки зборник XLVI* (1999): 7–262.
- Ћирић, Љубисав. *О ѝоворима и именима Понишавља и суседних обласѝи: сѝање и ѝаралеле у иѝтѝоријској ѝерсејекѝиви*. Ниш: Филозофски факултет – Просвета, 2006.
- Цветковић, Духомир. *Косѝур*. Београд – Пирот: САНУ – Музеј Понишавља, 2001.
- Џибранска-Костова, Маријана. Кокалянският поменик (издание на текста и изследване). *Palaeobulgarica/Сѝаробљѝарисѝика XXXIX/4* (2015): 27–63.
- Џибранска-Костова, Маријана. Българска диахронна антропонимия от софийско през османския период XVI–XVIII век (ономастиконът като социално огледало). *Нѝло е-сѝисание в обласѝиѝа на хуманиѝарисѝикаѝа* 6 (2015) <http://www.abcedar.com/magazine/VI/Tsi-branska_1314-9067_VI.pdf> 08.05.2018.
- Чолева-Димитрова, Анна. *Селишни имена от југозападна Българија. Изследване. Речник*. Софија – Москва: Пенсофт, 2002.

*

- İŞİK, Sevgi, Songül KADIOĞLU, Mehmet YILDIRIR (hazırlı). *Kuyûd-i Kadîme Arşiv Katalođu*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2012.
- HAĐZİBEGİĆ, Hamid, Adem HAĐZİĆ, Eşref KOVAČEVIĆ. *Oblast Brankovića: opširni katastarski popis iz 1455. godine, knj. 2*. Sarajevo: Oriјentalni institut, 1972.
- KRSTIĆ, Dejan. The Torlaks Regional Identity(-ies) as a Motive for Cross-Border Collaboration in Serbian-Bulgarian Border Zones. *Venets: The Belogradchik Journal for Local History, Cultural Heritage and Folk Studies* 6/1 (2015): 85–110.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–XXIII*. Zagreb: JAZU, 1886–1976.
- SVOBODA, Jan. *Starpočeská osobní jména a naše přijmení*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1964.

Vladimir Polomac
Tatjana Katić
Srđan Katić

THE ANTHROPONYMS OF GORNJE AND SREDNJE PONIŠAVLJE
IN THE 16TH CENTURY
(ACCORDING TO THE DEFTER OF THE SOFIA SANJAK OF 1571)

S u m m a r y

In addition to indicating the most important methodological problems related to onomastic research of the Ottoman-Turkish *defters* (cadastral surveys), this paper researches the characteristics of proper nouns (personal names) in Gornje and SrednjePonišavlje in the 16th century, based on the material of the *defter* of the Sofia Sanjak (1571). The analysis was carried out on a corpus of some 6800 personal names of citizens in 95 settlements in Gornje and Srednje Ponišavlje (83 settlements in the territory of Serbia and 12 settlements of today's Bulgaria). On the basis of this research, the most important features can be pointed out where the system of male names in this area differ from the names of neighboring ones: a) the greater presence of Christian names (around 55% of Christian

names against 45% of Slavic ones), which is related to the geographical position, the openness of the area, and the good transportation connections (the Constantinople road – the *Via Militaris*, the most important European road of the Byzantine and Ottoman Empires); b) the presence of the male names *Džudža, Džodža, Džura, Džora, Džurdža, Džurdžo, Džurka, Džurko, Džuro, Džudžo, Džero, Džuša* which reflect the process of establishing the consonant /dž/ which was also characteristic of the speech of Ponišavlje; c) the reduced productivity of the root *rad-*, and especially of the roots *vuk-/vlk-*, which is more often noted in the villages with a large number of immigrants from the areas west of this territory; d) besides the productive use of the hypocoristic suffixes *-a, -e, and -o*, there is special productivity in the suffixes *-ke* (*Brajke, Vljake, Vojke, Dojke, Drajke, Krajke, Milke, Projke, Rajke, Stajke/Stanke, Stojke*) and *-čo* (*Belčo, Brajčo, Vojčo, Vlčo, Denčo, Drajčo, Krajčo, Malčo, Milčo, Mirčo, Rajčo, Stajčo/Stančo, Stajčo, Hrančo*). Along with the already mentioned establishment of the consonant /dž/ in personal names like *Džura*, other examples with the vowel /l/ in the root *vlk-* indicate the contemporary use of language in Gornje and Srednje Ponišavlje, and probably examples of the consistent writing of the sonant /l/ in the frequent name *Milko*. On the other hand, the small amount of material which could be relevant for evaluating the state of the *jer* was not useable because of the non-standardized noting of vowels in the defter. By comparing the personal names from our defter with the name register of Torlaks in the 19th century, one can follow the continuity in the development of names from the 16th to the 19th century (personal names with the phonetism /dž/ like *Džura*, the productivity of the suffix *-a* in the production of hypocoristics), but also the development of tendencies which came about after the 16th century (the reduced productivity of the suffix *-ke*, the increase of the role of Greek names after the influx of the Cincars in the 18th century). The comparison of names in the villages on both sides of today's Serbian-Bulgarian border generally confirms our current knowledge about the area of Gornje and Srednje Ponišavlje as a unique linguistic zone.

Владимир Поломац
 Универзитет у Крагујевцу
 Филолошко-уметнички факултет
 Одсек за филологију, Катедра за српски језик
 Јована Цвијића бб, 34000 Крагујевац, Србија
v.polomac@filum.kg.ac.rs

(Примљено: 20. јуна 2018;
 прихваћено: 26. октобра 2018)

Тајјана Кајић
 Срђан Кајић
 Историјски институт
 Кнез Михаилова 36/II
 11000 Београд
tatjanakatich@gmail.com
srđjankatich@gmail.com